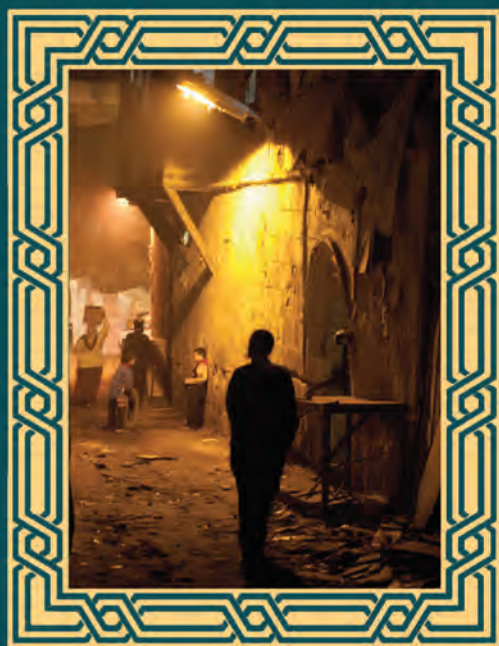

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

ΝΑΓΚΙΜΠ
ΜΑΧΦΟΥΖ

ΒΡΑΒΕΙΟ ΝΟΜΠΕΛ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: QALB AL-LAYL
Από τις Εκδόσεις Dar el Shorouk, Κάιρο 1975
ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Στην καρδιά της νύχτας**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Naguib Mahfouz
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Πέρσα Κουμούτση
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κυριάκος Αθανασιάδης
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Γιώργος Παζάλος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Naguib Mahfouz, 1975

First published in Arabic as *Qalb al-layl*. Translated into Greek
by arrangement with the American University in Cairo Press.

© Φωτογραφίας εξωφύλλου: M. Setboun/Corbis/Apeiron photos

© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2012

Πρώτη έκδοση: Ιανουάριος 2012, 3.000 αντίτυπα

ISBN 978-960-496-578-6

***Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.***

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΝΑΓΚΙΜΠ
ΜΑΧΦΟΥΖ

ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ
ΤΗΣ
ΝΥΧΤΑΣ

*Μετάφραση από τα αραβικά:
Πέρσα Κουμούτση*

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

Η Αρχή και το Τέλος, 1990, μτφρ. Αχμέντ Έτμαν
Μιραμάρ, 1990, μτφρ. Μαρία Χωρεάνθη
Ράδοπις, 1995, μτφρ. Ελένη Κεκροπούλου – Μερόπη Σταυρίδου

Η ΤΡΙΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΑΪΡΟΥ

Ο Δρόμος Κοντά στο Παλάτι, 1995,
μτφρ. Μαρία Χωρεάνθη – Μερόπη Σταυρίδου
Το Παλάτι των Επιθυμιών, 1995, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Οι Δρόμοι του Νείλου, 1995,
μτφρ. Ελένη Κεκροπούλου – Μερόπη Σταυρίδου

Τα Παιδιά του Γκεμπελάουι, 1996, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Μέρες και Νύχτες της Αραβίας, 1997, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Το Έπος των Χαραφίς, 1998, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Φλναρία πάνω στον Νείλο, 1998, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Κρυμμένα Όνειρα στο Χαν ελ Χαλίλι, 1999, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Το Σοκάκι της Αμαρτίας, 1999, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Αδίσταχτος Έρωτας, 2000, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Ο Καθρέφτης μιας Ζωής, 2001, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Απόμεινε από το Χρόνο μια Ώρα, 2002, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Αγάπη Κάτω απ' τη Βροχή, 2003, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Η Σοφία μιας Ζωής, 2007, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση
Ενώπιον του Θρόνου, 2011, μτφρ. Πέρσα Κουμούτση

Σε θυμάμαι πολύ καλά», του είπα ενώ περιεργαζόμουν την όψη του με αμέριστη προσοχή και συμπάθεια.

Έσκυψε πάνω από το γραφείο μου στυλώνοντας τη ματιά του επάνω μου και προσπάθησε να θυμηθεί κι εκείνος. Μόνο όταν το πρόσωπό του σχεδόν ακούμπησε στο δικό μου πρόσεξα ότι η όρασή του ήταν αδύναμη. Προσπαθώντας απεγνωσμένα να εστιάσει το βλέμμα του στα μάτια μου, είπε με τραχιά και δυνατή φωνή, σαν να αφηφούσε τη σχεδόν ανύπαρκτη πια απόσταση που χώριζε τα πρόσωπά μας και το μικρό μέγεθος του δωματίου που πνιγόταν στην ησυχία:

«Αλήθεια; Δυστυχώς, η μνήμη μου δεν είναι πλέον αξιοπιστη, κι έπειτα η όρασή μου, όπως βλέπεις, έχει εξασθενήσει επικίνδυνα».

«Αλλά οι εποχές που ζήσαμε στην παλιά γειτονιά του Χαν Γκάαφαρ δεν ξεχνιούνται ποτέ, έτσι δεν είναι;»

«Α, τότε καλώς σε βρήκα!» αναφώνησε. «Είσαι κι εσύ λοιπόν κάτοικος εκείνης της γειτονιάς...»

Συστήθηκα και, ενώ του πρότεινα να καθίσει, πρόσθεσα:

«Αν και δεν ανήκουμε στην ίδια γενιά, υπάρχουν κάποια πράγματα που δεν τα ξεχνάμε ποτέ».

Κάθισε.

«Ωστόσο, έχω την εντύπωση πως άλλαξα ριζικά από τότε, και πως ο χρόνος μου πρόσθεσε αυτό το απεχθές προσωπείο – κι είναι ένα από εκείνα που μόνο αυτός ξέρει να φτιάχνει, παραποιώντας αυτό που μας κληροδότησαν οι γονιοί μας», αποκρίθηκε γελώντας και συστήθηκε με παρηρησία, αν και δεν υπήρχε πλέον λόγος να το κάνει: «Αλ Ράουι. Γκάαφαρ ελ Ράουι, Γκάαφαρ Ιμπραήμ Σάγιεντ ελ Ράουι».

Γνώριζα τους λόγους που τον έκαναν να νιώθει τόση περηφάνια για το όνομα που κουβαλούσε – άλλωστε, μου το επιβεβαίωνε και η έντονη αντίθεση ανάμεσα στην άθλια περιβολή του και τον εκλεπτυσμένο τρόπο που άρθρωνε τα λόγια του.

«Με ταξίδεψες στις όμορφες αναμνήσεις του παρελθόντος και στις ιερές συνοικίες του Χαν Γκάαφαρ και του ελ Χουσεΐν», είπα.

«Ναι, ήταν ευτυχισμένες εκείνες οι μέρες, μέρες χαράς, ευημερίας, μέρες εμπειρίας».

«Βιώσαμε παράδοξες καταστάσεις και ζήσαμε παράξενες ιστορίες...» παραδέχτηκα.

Γέλασε δυνατά, και το ψηλό, ξερακιανό του κορμί τραντάχτηκε, τόσο που για μια στιγμή ανησύχησα μήπως το

τράνταγμα αυτό θα συντελούσε στο κουρέλιασμα του φθαρμένου κουστουμιού που φορούσε. Αλλά εντέλει ύψωσε το σκούρο, ρυτιδιασμένο πρόσωπό του κι ενώ έξυνε το κεφάλι του με τα λιγοστά γλιτσιασμένα λευκά του μαλλιά, είπε:

«Τότε, αφού είμαστε σχεδόν σαν συγγενείς, μου δίνεις το δικαίωμα να σε συμβουλευτώ για ένα θέμα που με αφορά και που με απασχολεί πολύ έντονα τον τελευταίο καιρό;»

«Να κεράσω πρώτα έναν καφέ;» τον ρώτησα αναβάλλοντας για λίγο το αίτημά του.

«Προτιμώ να αρχίσουμε με ένα σάντουιτς με φούλια.* Έπειτα, ναι, έπειτα ας πιούμε έναν καφέ», πρότεινε χωρίς αναστολές.

Τον παρακολούθησα ενώ καταβρόχθιζε το φαγητό του. Ήταν τέτοιο το λίμασμά του, που ένιωσα οίκτο γι' αυτόν τον άντρα. Η μυρωδιά που ανέδιδε –ένα μίγμα από ιδρώτα, καπνό και σκόνη– κατακάθισε στα ρουθούνια μου.

Όταν απόφαγε και ήπια, ανακάθισε στο κάθισμά του, λέγοντας:

«Σ' ευχαριστώ. Δεν επιθυμώ να σε απασχολήσω πολύ. Είμαι βέβαιος ότι, εξαιτίας της θέσης και της δουλειάς σου, έχεις ήδη ρίξει μια ματιά στην υπόθεσή μου. Τι λες, λοιπόν; Ποια είναι η γνώμη σου;»

«Φοβάμαι πως ματαιοπονείς», απάντησα χωρίς περιστροφές. «Είναι ανώφελη η οποιαδήποτε προσπάθεια. Οι διατάξεις του υπουργείου δε θα επιτρέψουν σε καμία περίπτωση να γίνει κάτι τέτοιο».

---

*Ένα είδος κουκιών.

«Όμως η αλήθεια είναι φαινότερη του ηλίου!»

«Συμφωνώ. Αλλά και οι νόμοι του υπουργείου είναι επίσης ξεκάθαροι – ειδικά οι νόμοι που άπτονται θέματα κληρονομιάς».

«Η επιστήμη της νομικής εμπίπτει στο γνωστικό μου πεδίο, αλλά θεωρώ πως όλα αλλάζουν, δε νομίζεις;»

«Όλα, εκτός από τους νόμους. Οι νόμοι του υπουργείου δεν αλλάζουν ποτέ. Παραμένουν αμετάβλητοι, είναι ακριβώς οι ίδιοι μέχρι και σήμερα που μιλάμε».

«Δε θα επιτρέψω σε κανέναν να μου στερήσει τα νόμιμα δικαιώματά μου. Ποτέ», αντέτεινε με τραχύτητα. «Και το υπουργείο καλά θα κάνει να το γνωρίζει αυτό». Κι όταν με είδε να του χαμογελώ ήρεμα, χαλάρωσε κάπως και είπε: «Άσε με να συναντήσω τον διευθυντή».

«Το θέμα είναι ξεκάθαρο. Η περιουσία του ελ Ράουι είναι ίσως η μεγαλύτερη φιλανθρωπική ιδιοκτησία που διαχειρίζεται το τμήμα μας στο υπουργείο. Το ένα τέταρτο εκχωρήθηκε ήδη στα δύο Ιερά Τεμένη καθώς και στο τέμενος του Ιμάμη ελ Χουσεΐν, ενώ τα υπόλοιπα σε φιλόπρωχες οργανώσεις, σχολεία και άλλα ευαγή ιδρύματα. Κανένα φυσικό πρόσωπο δεν έχει τη δύναμη να προσβάλει τη διαθήκη. Άλλωστε, μια τόσο μεγάλη περιουσία δεν μπορεί να εκχωρηθεί σε ένα και μόνο άτομο, όποια και αν είναι η κατάσταση του ...»

Προσπάθησα να του τα εξηγήσω όλα αυτά με ήρεμο τρόπο, μα πριν προλάβω να ολοκληρώσω τις σκέψεις μου με διέκοψε απότομα:

«Αλλά εγώ είμαι ο εγγονός του ελ Ράουι, ο μοναδικός

κληρονόμος του. Άλλωστε έχω απόλυτη ανάγκη ακόμα κι από ένα μελίμι* απ' αυτή την τεράστια περιουσία. Ενώ τα τεμένη του ελ Χουσέιν και τα άλλα που λες είναι ήδη προικισμένα με τους κήπους του Παραδείσου».

«Αλλά η διαθήκη είναι τέτοια που ... »

«Είμαι αποφασισμένος να κινηθώ δικαστικά», με διέκοψε πάλι.

«Είναι ανώφελο, αυτό προσπαθώ να σου πω».

«Θα συμβουλευόμουν έναν δικηγόρο, αλλά δυστυχώς δε διαθέτω χρήματα. Χρειάζομαι δωρεάν συμβουλές, γιατί τα χρήματα είναι πλάσματα άγνωστα στον δικό μου κόσμο».

«Έχω αρκετούς φίλους δικηγόρους που ειδικεύονται στο αστικό δίκαιο και σε ζητήματα κληρονομιάς. Θα φροντίσω να σου κανονίσω μία συνάντηση με κάποιον από όλους αυτούς, όμως ειλικρινά πιστεύω πως άδικο θα ξοδέψεις το χρόνο σου. Θα τρέξεις πίσω από μιαν ελπίδα που δεν πρόκειται ποτέ να πραγματοποιηθεί».

«Μου φέρεσαι σαν να ήμουν παιδί... »

«Κάθε άλλο, μάρτυς μου ο Θεός. Απλώς σου ανοίγω τα μάτια για να δεις την αδιαπραγμάτευτη αλήθεια».

«Όμως εγώ είμαι ο εγγονός του ελ Ράουι!» επέμεινε. «Και μπορώ να αποδείξω αυτή τη σχέση».

«Συμφωνώ, αλλά η περιουσία του παππού σου πέρασε ολόκληρη σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, μεταβλήθηκε δηλαδή σε φιλανθρωπική ιδιοκτησία. Θέλω να το καταλάβεις αυτό».

---

* Υποδιαίρεση του γροσιού, «πεντάρα».

«Και είναι δίκαιο να παραμείνω εγώ στη ζητιανιά;»

«Αυτό που μπορώ να σε συμβουλέψω, και ενδείκνυται στη δική σου περίπτωση, είναι να συντάξεις μια επίσημη επιστολή προς το τμήμα παρακαταθηκών του υπουργείου και προς τους διαχειριστές του κληροδοτήματος, στην οποία θα αιτείσαι ένα μηνιαίο βοήθημα από τις δωρεές, με μοναδικό όρο να αποδείξεις τη συγγενική σου σχέση με τον ελ Ράουι».

«Μηνιαίο βοήθημα! Μηνιαίο βοήθημα!» επανέλαβε αρκετές φορές. «Μα τον Θεό, είναι όλοι τους τρελοί, τρελοί και άδικοι». Έπειτα συνέχισε με μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση: «Ο νόμιμος κληρονόμος της ιδιοκτησίας να ζητήσει ελεημοσύνη; Αυτό είναι σκέτη τρέλα ... Και σε τι ποσό υπολογίζεις να ανέρχεται αυτό το μηνιαίο βοήθημα, όπως λες;»

Δεν απάντησα αμέσως. Μετά από λίγη ώρα, του είπα με μια δόση δισταγμού:

«Ίσως φτάσει στο ποσό των πέντε λιρών ... Ίσως λίγο περισσότερο».

Κάγχασε δυνατά, αποκαλύπτοντας μια σειρά από σάπια και μαυρισμένα δόντια, και ύστερα μου είπε:

«Πίστεψέ με, θα αγωνιστώ. Ανέχτηκα μια ζωή που ούτε ο διάβολος ο ίδιος δε θ' ανεχόταν. Ας γίνει πόλεμος, λοιπόν. Δε θα σταματήσω να μάχομαι ώσπου να διεκδικήσω και να λάβω στο ακέραιο τα δικαιώματά μου από την παρουσία του καταραμένου του παππού μου!»

Δεν κατάφερα να συγκρατήσω το χαμόγελό μου και του είπα:

«Ο Θεός ας τον αναπαύσει και ας τον συγχωρέσει, το φιλόπρωχο έργο του είναι αξιέπαινο».

«Να τον αναπαύσει που ξέχασε τον μοναδικό του εγγονό;»

«Και γιατί σε ξέχασε;»

Με μιαν αυθόρμητη κίνηση ύψωσε το χέρι στο πιγούνι του, σαν να 'θελε να σκεφτεί τα λόγια μου, αλλά δεν απάντησε. Ένωσα πως η καταιγίδα που μαινόταν μέσα του ήταν έτοιμη να ξεθυμάνει και πως αργά ή γρήγορα η επιτολή αυτή θα συντασσόταν. Το υπουργείο έβριθε από επαίτες που κατάγονταν από ζάμπλουτες οικογένειες πασάδων, εμίρηδων και βασιλιάδων. Ήταν τόσο πολλοί... Άλλωστε, ένας φιλόπρωχος άντρας δε θα μπορούσε να αδικήσει κάποιον από την οικογένειά του χωρίς σοβαρό λόγο.

Άραγε τι του έκανες, Γκάαφαρ; αναρωτήθηκα από μέσα μου, αλλά δεν το είπα φωναχτά.

Κάρφωσε το αδύναμο βλέμμα του στο κενό και είπε:

«Φιλανθρωπική δράση, στέρηση κληρονομιάς... Πάντα έτσι έκανε. Ο ίδιος ήταν ένα μίγμα, ένα συνονθύλευμα αρετής και κακού – και να που τώρα ασκεί την εξουσία του ακόμα και μετά το θάνατό του, όπως έκανε ενώ ζούσε. Κι εγώ, γι' ακόμα μια φορά, θα πρέπει να αγωνιστώ για να κερδίσω την εύνοιά του, όπως έκανα ενώ ήταν ζωντανός. Αλλά θα αγωνιστώ, θα παλέψω μέχρι την τελευταία μου πνοή!»

2

Η σχέση μου με τον Γκάαφαρ ελ Ράουι έγινε στενότερη. Βουτηγμένος στη μοναξιά του, ήταν έτοιμος να προσκολληθεί σε όποιον τού έδινε λίγο κουράγιο, σε όποιον τον ενθάρρυνε, έστω, με ένα χαμόγελο. Στη νέα αυτή περιπέτεια με παρότρυνε η διαίσθησή μου πως η φιλία αυτή θα ήταν σύντομη και θα ξεθύμαινε εύκολα. Η ταραγμένη προσωπικότητά του δεν ενέπνεε τη μονιμότητα ή τη συνέχεια οποιασδήποτε σχέσης. Η ικανοποίησή του, πάντως, θα ήταν εύκολη υπόθεση – οποιαδήποτε ψυχολογική ικανοποίηση θα ήταν εύκολη υπόθεση. Έπειτα, με τράβηξαν σ' αυτόν οι κρυφές και οι φανερές του αρετές. Για παράδειγμα, υπήρχαν οι παλιές αναμνήσεις που μας ένωναν, κι εκείνη η παράξενη έλξη που ένιωθα πάντα απέναντι σ' αυτή την παράξενη οικογένεια, το μυστήριο αρχοντικό του ελ Ράουι και τις ιστορίες που έδιναν και έπαιρναν τότε γύρω από τη ζωή και την προσωπικότητά του, καθώς και όλα εκείνα που φημολογούνταν για τις περιπέ-

τειες του Γκάαφαρ και την παραφροσύνη του. Τέλος, ήταν κι εκείνη η ροπή μου προς τη γοητευτική προσωπικότητά του, μια γοητεία που αντιπαραβαλλόταν έντονα με την απωθητική, σχεδόν δύσμορφη ασχήμια του, και ο οίκτος που ένιωθα για τη θλιβερή κατάληξη εκείνου του άντρα. Είχε ψηλή, στητή κορμοστασιά, και θαρρώ πως, αν δεν τον βάραιναν τόσο η δυστυχία που τον βρήκε στη ζωή και οι αρρώστιες που τον βασάνιζαν, τα γηρατιά του θα ωρίμαζαν με έναν θαυμαστό και ένδοξο τρόπο.

Ένα βράδυ, αφού τελειώσαμε το βραδινό μας σ' ένα ταπεινό μαγειρείο της λαϊκής συνοικίας Μοχάμεντ Άλι, τον ρώτησα:

«Πώς ζεις, Γκάαφαρ;»

«Περιδιαβαίνω τους δρόμους όλη την ημέρα, από νωρίς το πρωί μέχρι τα μεσάνυχτα».

«Και πού κοιμάσαι τα βράδια;»

«Στα παλιά χαλάσματα».

«Ποια χαλάσματα εννοείς;»

«Τα ερείπια του μεγάλου αρχοντικού. Αυτά είναι σήμερα η ιδιοκτησία μου, εξαιτίας της χρησικτησίας, όπως λένε. Συντρίμμια είναι ό,τι έχει απομείνει από την παλιά έπαυλη του ελ Ράουι. Συντρίμμια και χαλάσματα».

Είχα φύγει εδώ και πολλά χρόνια από εκείνη τη γειτονιά, κι έτσι δε γνώριζα ότι το αρχοντικό είχε καταρρεύσει.

«Και η οικογένειά σου;» τον ρώτησα.

«Είθε να γεμίσουν τη γη!»

Χαμογέλασα με τον αστείισμό, και τότε εκείνος πρόσθεσε με σοβαρότητα:

«Έχω γιους δικαστές και γιους εγκληματίες».

«Τα εννοείς αυτά που λες;»

«Παρ' όλ' αυτά, είμαι ολομόναχος σε τούτο τον κόσμο».

«Ξέρεις να αναπτύσσεις μια συζήτηση, φίλε μου!» γέλασα.

«Άκουσέ με προσεχτικά. Βοήθησέ με να διεκδικήσω την περιουσία μου και σου υπόσχομαι να με δεις να περιβάλλομαι από τους γιους και τα εγγόνια μου. Ειδαλλιώς θα παραμείνω εκτοπισμένος και φυγάς – ένας εξόριστος της ζωής».

«Το μόνο που βλέπω εγώ είναι ένας άνθρωπος που λατρεύει τα αινίγματα».

Γέλασε.

«Αγαπώ το καθαρό ψωμί και την περιουσία του ελ Ράουι, όπως μου αρέσει να διαβλοστέλνω και να καταριέμαι αυτούς που την κληρονόμησαν».

«Δεν έχεις άλλες πηγές εσόδων; Πώς συντηρείσαι σ' αυτή την προχωρημένη ηλικία;»

«Έχω φίλους από τις παλιές εποχές. Όταν εμφανίζονται στο δρόμο μου, τους απλώνω το χέρι για να τους χαιρετήσω και τότε αυτοί αφήνουν στη χούφτα μου την ελεημοσύνη τους – ό,τι δύναται ο καθείς. Κυλιέμαι στο χώμα, φίλε μου... Αλλά εγώ, στην πραγματικότητα, κατάγομαι από τους ουρανούς».

«Δε σου ταιριάζει αυτή η ζωή... Είναι καιρός να συντάξουμε την επιστολή που λέγαμε», του είπα με πόνο ψυχής.

«Αυτή είναι η αληθινή ζωή του ανθρώπου. Δοκίμασέ τη με γενναιότητα, αν μπορείς. Πέραν τις πύλες της με θάρρος

και μην τη φοβάσαι, ούτε να εκλιπαρείς τον οίκτο κανενός. Όλα όσα χρειάζεσαι, δικαιούσαι να τα αποκτήσεις. Αυτή είναι η ζωή που σου ανήκει δικαιωματικά, που ανήκει δικαιωματικά σε κάθε άνθρωπο. Το μόνο που χρειάζεσαι είναι να αποποιηθείς τις σαχλές σου συνήθειες. Αυτό είναι όλο».

«Κι όμως εσύ επιθυμείς να διεκδικήσεις την περιουσία του παππού σου».

Γέλασε πάλι.

«Μη με κρίνεις από τις αντιφάσεις μου. Ο ίδιος είμαι ένα μάτσο αντιφάσεις – α, και μην ξεχνάς πως είμαι γέροντας και πως η αντιμαχία με τον παππού μου ξεκινά από το μακρινό παρελθόν».

«Θέλω να μάθω γιατί σου στέρησε την κληρονομιά, γιατί σε αποκλήρωσε».

«Αυτή του την ενέργεια εννοώ όταν σου μιλώ για αντιμαχία. Αλλά μη βιάζεσαι, τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά, ούτε εγώ είμαι ένας συνηθισμένος άνθρωπος, όπως ίσως φαντάζεσαι. Πολλοί είναι αυτοί που εξαπατώνται από την εμφάνισή μου. Ακόμα και τα μικρά παιδιά τρέχουν ξοπίσω μου ενώ περιδιαβαίνω ατέλειωτα τους δρόμους. Γιατί; Τι νομίζουν; Μου αρέσει η κουβέντα και, επειδή έχω μείνει ολομόναχος, μιλώ στον εαυτό μου. Στ' αλήθεια, τι φαντάζονται; ... Γέρασα, κι αυτοί ακόμα διερωτώνται για τους λόγους της αποκλήρωσης και της εκδίωξής μου από το σπίτι του παππού μου. Τα ερωτηματικά τους δε μ' αφήνουν ποτέ σε ησυχία. Πίστεψέ με, δεν είμαι ένας απλός, καθημερινός άνθρωπος, όπως ενδεχομένως φαντάζω στα μά-

τια σου. Ακόμα και όταν ζούσα στο βουνό: ούτε τότε ήμουν ένας συνηθισμένος άνθρωπος. Ούτε όταν ζούσα στα παλάτια. Μήτε τώρα που κοιμάμαι στα χαλάσματα. Και, παρότι επαίτης, που δε σταματά να περιδιαβάξει τους δρόμους για ελεημοσύνη, στέκομαι μπροστά στη ζωή με υπερηφάνεια και την αντικρίζω με το κεφάλι ψηλά. Την αψηφώ. Μόνο που η ζωή δε σέβεται παρά μόνο όσους την περιφρονούν».

Συνέχισα να τον παρατηρώ με προσοχή, ενώ ένα χαμόγελο βαθιάς συμπάθειας διαγράφηκε στα χείλη μου. Χαμογελούσα, ενώ εκείνος αψηφούσε την ύπαρξη ολόκληρη με το κουρελιασμένο του κουστούμι και το αυλακωμένο από τις ρυτίδες πρόσωπό του.

«Εύγε σου!» μουρμούρισα.

«Στη ζωή μου, πρέπει να ξέρεις, εκτός από τον άνθρωπο συναλλάχτηκα και με άλλα πλάσματα. Η συναναστροφή μου με αντικείμενα και πλάσματα από τον αόρατο κόσμο των πνευμάτων μετρά πολλά χρόνια, όπως επίσης και η σχέση μου με τα “διαμάντια” του πολιτισμού». Ύστερα άλλαξε ξαφνικά ύφος και τόνο στη φωνή και με ρώτησε: «Επέλεξες τελικά δικηγόρο της εμπιστοσύνης σου για να τον συμβουλευτώ;»

«Σε παρακαλώ, ξέχνα αυτή τη φανταστική υπόθεση, Γκάαφαρ», του ζήτησα σχεδόν ικετευτικά.

«Γιατί; Δεν είμαι τάχα εγώ ο Γκάαφαρ Ιμπραήμ ελ Ράουι, εγγονός του Σάγιεντ ελ Ράουι;»

«Ναι, είσαι, είσαι. Αλλά, πίστεψέ με, δεν υπάρχει υπόθεση για να εκδικαστεί».

«Τότε θα πυροδοτήσω μια επανάσταση που θα ανατρέψει τη νομοτέλεια του σύμπαντος!» ούρλιαξε.

«Αυτό είναι ευκολότερο, πιο εφικτό από το να κερδίσεις μια χαμένη υπόθεση. Γράψε την επιστολή, σε παρακαλώ, και μη χάνεις περισσότερο χρόνο».

«Εσείς στο υπουργείο τρώτε από τα ψίχουλα της ιδιοκτησίας μας κι έπειτα απλώνετε σ' εμάς τα χέρια για ελεημοσύνη», κατέληξε εξαπολύοντας ένα δυνατό γέλιο.

«Γράψε την επιστολή και μη χρονοτριβείς άλλο».

Σιωπή απλώθηκε ανάμεσά μας για λίγα λεπτά...

Ύστερα τον άκουσα να λέει σαν να μονολογούσε:

«Πέντε λίρες...»

«Θα σε βοηθήσουν να νοικιάσεις ένα δώμα πάνω σε μια ταράτσα».

«Όχι. Το ποσό ίσα που αρκεί για το φαγητό μου, για τατσιγάρα και για τα ρούχα μου. Όσο για το κατάλυμα...» –έκανε μια μικρή παύση και έπειτα συνέχισε με μεγαλύτερη ορμή– «...μα, πώς είναι δυνατόν να νοικιάσω σπίτι όταν είμαι ο ιδιοκτήτης ενός κάστρου; Όχι, ποτέ δε θα εγκαταλείψω τα χαλάσματα. Ποτέ!»

«Γράψε την αίτηση με την πρώτη ευκαιρία και στείλε τη στο υπουργείο».

«Δε χρειάζεται να βιαστώ. Άσε με πρώτα να το σκεφτώ. Έπειτα, θα μπορούσα πράγματι να συντάξω την επιστολή και να συμβουλευτώ και έναν δικηγόρο. Το ένα δεν αποκλείει το άλλο. Όχι, όχι, δε χρειάζεται να βιαστώ, δε χωράει βιασύνη εδώ...»

«Όπως και να 'χει, ξέρεις τι είναι να κάνεις, και...»

«Δεν υπάρχει τρόπος να συνεννοηθούμε εμείς οι δυο!» με διέκοψε απότομα. «Εσύ ανήκεις σ' εκείνους που φοβούνται τη ζωή κι εγώ σ' εκείνους που την καταφρονούν. Όλα όσα σε τρομάζουν, όλα όσα σε κάνουν να τρέμεις σύγκορμα, εγώ τα έχω δοκιμάσει, τα έχω βιώσει. Όλα εκείνα από τα οποία εκλιπαρείς τον Θεό να σε φυλάξει, εγώ τα περιδιάβηκα με τα ίδια μου τα πόδια».

«Έξοχα, Γκάαφαρ».

«Σου αρέσουν τα λόγια μου;»

«Φυσικά. Πολύ».

«Θέλεις ν' ακούσεις περισσότερα;»

«Να είσαι βέβαιος».

«Μου προσέφερες ένα λουκούλλειο δείπνο και είμαι βέβαιος ότι θα μου προσφέρεις και άλλα γεύματα στο προσεχές μέλλον. Επιπλέον, είμαστε παιδιά της ίδιας γειτονιάς. Ας συνεχίσουμε λοιπόν την κουβέντα μας στο καφενείο της Ουντούντ, στην περιοχή Μπαμπ ελ Άχνταρ»

Περπατήσαμε πλάι πλάι προς την αρχαία εκείνη γειτονιά, διασχίσαμε την ιστορική θολωτή της πύλη και βγήκαμε στην περιοχή Μπαμπ ελ Άχνταρ. Καθίσαμε στο καφενείο και καπνίσαμε τον ναργιλέ με τον βαρύ καπνό. Ήπιαμε καφέ και η κουβέντα συνεχίστηκε στη σιωπή της νύχτας.

Προστατευμένοι από το μανδύα της νύχτας που είχε πέσει πια για τα καλά, περάσαμε το κατώφλι της περιοχής Μπαμπ ελ Άχταρ. Εκείνη την προχωρημένη ώρα ορδές από επαίτες επιστρέφουν στα πόστα τους, ενώ οι αλλοπαρμένοι μάντεις και οι χαρτορίχτρες που διαβάζουν τα μελλούμενα ξεχύνονται στα πλαϊνά της σοκάκια κι ο καπνός από τα θυμιατά διαχέεται από κάθε μικρότερη ή μεγαλύτερη γωνιά της. Δεν είναι παράξενο, λοιπόν, που κανένας ξένος δεν επισκέπτεται την περιοχή σ' αυτές τις ώρες της νύχτας, εκτός από τους λιγοστούς θαμώνες του καφενείου της Ουντουόντ που είναι όλοι τους καπνιστές του ναργιλέ.

«Άσε με να σου μιλήσω για την εποχή του μύθου...»
άρχισε ο Γκάαφαρ.

«Μήπως εννοείς την εποχή της παιδικής ηλικίας;»

«Εννώ ακριβώς αυτό που λέω. Για τον Θεό, σώπασε και μη με διακόπτεις, μόνο άκουσέ με προσεχτικά. Δεν

υπάρχει τέτοια εποχή, όπως αυτή που εσύ ονομάζεις παιδική ηλικία. Υπάρχει μόνο το όνειρο και ο μύθος ή, αλλιώς, η εποχή του ονείρου και του μύθου που επιβάλλεται στη μνήμη μας με μίαν απίστευτα διαπεραστική γλυκύτητα. Ίσως, μάλιστα, η γλυκύτητα αυτή να είναι κίβδηλη, κυρίως εξαιτίας των βασάνων και της οδύνης που μας προκαλεί το σήμερα. Η εποχή εκείνη αντηχεί ακόμα πολύ έντονα στην ύπαρξή μου, μα κάθε φορά που προσπαθώ να την αναλύσω δε βρίσκω καμιάν εξήγηση – κι αυτή ακριβώς η διαπίστωση είναι που επιβεβαιώνει τη μυθική της υπόσταση. Πρέπει να σου πω ότι για τους βασικούς πόλους εκείνης της εποχής, για τη μάνα μου και για τον πατέρα μου δηλαδή, δε γνωρίζω σχεδόν τίποτα. Ή τουλάχιστον τίποτα που ν' αξίζει τον κόπο».

«Σε εγκατέλειψαν ενώ ήσουν παιδί;»

«Τον πατέρα μου καθόλου δεν τον θυμάμαι, δεν έχω την εικόνα του στη φαντασία μου και δε μου άφησε καμία φωτογραφία να μου τον θυμίζει. Έφυγε από τη ζωή πριν γεννήσει άλλο παιδί και στη μνήμη μου δεν υπάρχει απ' αυτόν κανένα απομεινάρι, εκτός ίσως από μια εικόνα που παραπέμπει στο πρόσωπό του με έναν μυστηριακό τρόπο: την εικόνα του ενώ στεκόταν πίσω από το παράθυρο που έβλεπε στη γειτονιά μας στο Μαργκούς, την ημέρα του εορτασμού του Μάχμαλ.* Όπως επίσης θυμάμαι τον εαυτό μου να κάθεται αναπαυτικά πάνω στο σβέρκο του και να κοιτάζει πάνω από τους ώμους του τα πλήθη που ακο-

---

* Καραβάνι που περιφέρει το ιερό κάλυμμα της Κάαμπα.

λουθούσαν το χρυσοστόλιστο κουβούκλιο μέσα στο οποίο μεταφερόταν το ιερό κάλυμμα. Εκστατικά το παρακολουθούσα να ανεβοκατεβαίνει χορευτικά στο ύψος του παραθύρου. Η θέση μου πάνω στους ώμους του είναι μια στάση δηλωτική της στοργής και της τρυφερότητάς του, δε νομίζεις; Αλλά και το ίδιο το Μάχμαλ είναι ενδεικτικό στοιχείο του μύθου. Όσο για τα πλήθη που θυμάμαι, ε, αυτά ανήκουν σε μια πραγματικότητα διαφορετική από τις άλλες, σε ένα άλλο είδος πραγματικότητας... Χρόνια αργότερα, ενώ μεγάλος πια στεκόμουν στο γραφείο μου στην πλατεία της περιοχής Μπαμπ ελ Χαλκ και έβλεπα τα πλήθη να διαδηλώνουν, μου ήρθε η έμπνευση να φωνάξω, “Ζήτω ο ηγέτης μας ο Σάαντ!”* και τότε είπα...»

«Τώρα παρεκβαίνεις και απομακρύνεσαι από το μύθο», τον διέκοψα. «Μην ξεστρατίζεις, σε παρακαλώ, και μην ξεπερνάς τα όρια της ιστορίας σου».

«Γιατί με διακόπτεις; Άσε με να μιλήσω ελεύθερα. Πρέπει να ξέρεις ότι μισώ τις αλυσίδες και τους περιορισμούς».

«Συμφωνώ, αν όμως οι άνεμοι των συλλογισμών σου παρεμβληθούν στην ιστορία σου, τότε εγώ ίσως χαθώ ανάμεσα στα θραύσματά της».

Γέλασε με την καρδιά του.

«Γιατί δε μου επιτρέπεις να παίξω με το χρόνο όπως τον άφησα κι εγώ να παίζει μαζί μου; Καλώς. Ας επιστρέψουμε

---

* Αναφέρεται στον Σάαντ Ζαγλούλ, τον Αιγύπτιο ηγέτη που ηγήθηκε της επανάστασης του 1919 για την κατοχύρωση του Συντάγματος.

λοιπόν στο παραμύθι, και σ' εκείνα τα αόρατα αυθάδικα πνεύματα, τα παιχνιδιάρικα αντικείμενα, τις φανταστικές αλήθειες και τα αληθινά όνειρα της εποχής του μύθου. Ας επιστρέψουμε, λοιπόν, στο παραμύθι...» Έκανε μια πολύ σύντομη παύση και συνέχισε: «Όπως σου είπα, δε θυμάμαι τον πατέρα μου, αλλά δε θα ξεχάσω ποτέ το χέρι της μητέρας μου».

«Το χέρι της μητέρας σου; Τι εννοείς;»

«Κάνε υπομονή. Ο πατέρας μου πέθανε. Πώς; Αυτό δεν το γνωρίζω, αλλά πέθανε στο άνθος της ηλικίας του, όπως έμαθα αργότερα. Τότε ήμουν πέντε χρονών – ίσως να μην τα είχα καν συμπληρώσει. Ακόμα και το σπίτι μου στο Μαργκούς δεν το καλοθυμάμαι. Εκτός βέβαια από εκείνο τον στενόμακρο διάδρομο που έβγαζε με δυο μικρά ξύλινα σκαλοπάτια στο παιδικό δωμάτιο, το υπερυψωμένο μου κρεβάτι στο οποίο ανέβαινα επίσης σκαρφαλώνοντας πάνω σε μια ξύλινη σκάλα –αχ, πόσο με δελέαζε εκείνη η σκάλα, με παρακινούσε πάντα στο παιχνίδι–, έναν ξεχασμένο ναργιλέ σε μια γωνιά πάνω σ' ένα ψηλό τραπέζι για να μην τον φτάνω, τις παιχνιδιάρικες γάτες, ένα πατάρι και μια επίσης μικρή σκοτεινή αποθήκη που στο εσωτερικό της γλεντοκοπούσαν διάφορα είδη πνευμάτων κι ένα μαύρο ποντίκι. Έπειτα, ένα θυμιατό και ένα κουλέ* να στέκεται στη μέση ενός τσίγκινου ταψιού με νερό και φέτες λεμονιού, στο πρεβάζι του παραθύρου. Κι ένα μαγκάλι με υπολείμματα από καμένο κάρβουνο, και κότες, και έναν

---

* Είδος μικρής πήλινης στάμνας που διατηρεί δροσερό το νερό.

φантаχτερό, όλο έπαρση πετεινό... Ναι, πέθανε ο πατέρας μου, αλλά δε γνωρίζω την αιτία του θανάτου του. Ούτε γνωρίζω τι δουλειά έκανε, εδώ που τα λέμε. Ωστόσο μπορώ, αν θέλεις, να σου μιλήσω για τον ίδιο το θάνατο, γιατί είμαι έμπειρος σ' αυτόν, είμαι από εκείνους που μετήλθαν τα υλικά του. Κάποτε τόλμησα να υπερηφανευτώ πως υπήρξα δότης της ζωής, και τότε άστραψε και κόρωσε η οργή του, ώσπου ξεχύθηκαν οι πύρινες γλώσσες του και καταβρόχθισαν τις ουράνιες λέξεις, ανοίγοντας μυστήριες πόρτες, απ' όπου σύρθηκαν έξω οι διάβολοι. Μα τι λέω, σύρθηκε ο ίδιος ο Σατανάς περιχαρής πάνω στο φλεγόμενο άρμα του, αμολώντας καταπάνω μου δικαστές, αστυνόμους και δεσμοφύλακες. Τότε είναι που άλλαξε ο Γκάαφαρ ελ Ράουι το όνομα και το επώνυμό του – κι άλλαξε ακόμα και το ίδιο του το δέρμα...»

«Και το πρόσωπό του; Θυμάσαι το πρόσωπο του πατέρα σου;» τον ρώτησα με κάτι σαν αδημονία.

«Ο Θεός να σε συγχωρέσει. Στερείσαι έμπνευσης, τελικά. Θέλεις να μάθεις πώς πέθανε ο πατέρας μου σαν να ήταν ο δικός σου πατέρας... Μα τι να γνωρίζω εγώ από το θάνατό του; Μόνο ότι ξύπνησα μια νύχτα στο σκοτάδι και είδα ξαφνικά τη σκοτεινή φιγούρα της μάνας μου στο προσκεφάλι μου. Την αντιλήφθηκα έπειτα να με σηκώνει στα χέρια της και να τρέχει μαζί μου μακριά, στο σπίτι της γειτόνισσας. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως ο ύπνος με κυρίευσε πάλι, γιατί όταν ξύπνησα το πρωί βρέθηκα να 'μαι σ' ένα ξένο σπίτι κι έβαλα τα κλάματα. Έπειτα είδα τη γειτόνισσα να μου φέρνει φαγητό. Τη ρώτησα για τη μητέρα μου.

» «Η μάνα σου έχει πάει για μια δουλειά και θα επιστρέψει σύντομα. Φάε, φάε εσύ το φαΐ σου”.

» Θυμάμαι να τρώω ανόρεχτα, θυμάμαι ν’ ακούω εκείνους τους οικείους ήχους της γειτονιάς μου, τους αλαλαγμούς της χαράς που χαρακτήριζαν τότε την καθημερινότητά της. Ύστερα, θυμάμαι να επιστρέφω στο πατρικό μου το βράδυ της ίδιας μέρας, ή ίσως πάλι της επόμενης, δεν είμαι σίγουρος, και να μπαίνω στο σπίτι όπου κυριαρχούσε μια ατμόσφαιρα αλλόκοτη, θλιβερή, που μαρτυρούσε ένα οδυνηρό μυστικό, την ουσία του οποίου, όμως, δεν αναγνώριζα τότε. Ωστόσο η ίδια αυτή ανεξιχνίαστη ουσία προκαλούσε στην ψυχή μου ένα είδος οδυνηρής νοσταλγίας και θλιβερής αγωνίας. Και να που τώρα βλέπω τη μητέρα μου να με πλησιάζει. Έχει κι αυτή αλλάξει ριζικά. Φοράει μαύρα και το πρόσωπό της είναι χλομό σαν από αρρώστια. Η ματιά της μονίμως ξεστρατισμένη, μαραμένη... Και το σπίτι μας έχασε μια για πάντα την καθαρή, διαυγή ατμόσφαιρά του, τη γνήσια ευθυμία που μόλις πριν από λίγο καιρό κυριαρχούσε σε αυτό.

» «Τι σου συμβαίνει, μαμά;” τη ρώτησα.

» «Τίποτα, όλα είναι μια χαρά, γιε μου, παίξε”.

» «Πού είναι ο μπαμπάς;”

» «Λείπει σε ταξίδι. Παιξε. Έχεις την ταρατσα και μη ρωτάς πολλά”, απαντά κρύβοντας από μένα το πρόσωπό της.

» Μου φέρεται αλλιώςτικα, στεγνά και αδιάφορα. Η μάνα μου με αποφεύγει αποστρέφοντας συνεχώς το πρόσωπό της, κρύβει από μένα τα μάτια της. Δε φεύγει με το σώμα,

φεύγει με το νου. Κλαίει συνεχώς πίσω από την πλάτη μου. Και ο πατέρας μου, φυσικά, δε γυρίζει από το ταξίδι του. Έπειτα, δεν είμαι εντελώς αδαής... Στ' αυτιά μου είχαν φτάσει πράγματα για τον Θεό, για τον σατανά, για τα πνεύματα, τον Παράδεισο και την Κόλαση. Ακόμα και για το θάνατο είχαν φτάσει αρκετά στα παιδικά μου αυτιά, πράγματα προειδοποιητικά, κενά από χαρά. Πότε θα επιστρέψει ο πατέρας μου από το ταξίδι για να επιστρέψει το πρόσωπο της μάνας μου στην πρωτινή του ηρεμία; Πόσο πολύ παρατάθηκε η εναγώνια αναμονή μου, η αδημονία μου για την επιστροφή του πατέρα μου, και πότε σταμάτησα να ελπίζω στην επιστροφή του; Πότε τον ξέχασα και τι ήταν αυτό που πήρε μακριά τη σκέψη μου γι' αυτόν; Και πώς συνέχισα έπειτα τη ζωή μου σαν να μην υπήρξε ποτέ; Όλα αυτά τα έχω ξεχάσει και δεν υπάρχει πια λόγος να τα θυμάμαι και να τα καταγράψω στη μνήμη μου. Όσο για το χέρι της μάνας μου, αυτό όχι, αυτό δεν μπορώ να το ξεχάσω ποτέ».

«Ανέφερες το χέρι της μητέρας σου αρκετές φορές».

«Βλέπω τη μάνα μου να με κρατά ή να την κρατώ εγώ από το χέρι και να περπατάμε μαζί στις γειτονιές, στα σοκάκια και στις αγορές».

«Για ψώνια ή για περίπατο;»

Είχα αρχίσει να απολαμβάνω το πνεύμα του που στριφογύριζε ανάμεσα στα χαλάσματα, τα ερείπια του παρελθόντος. Αλλά κι εκείνος έμοιαζε ικανοποιημένος. Είχε απολαύσει το δείπνο του, κάπνιζε ευαρεστημένα το ναργιλέ του με τον βαρύ καπνό, αλλά περισσότερο απ' όλα χαιρόταν

το θρίαμβό του να κατακτήσει έναν ακροατή που τον παρακολουθούσε με όλο του το ενδιαφέρον.

«Μερικές φορές προσπαθώ να αναβιώσω την εικόνα της μάνας μου στη μνήμη μου, μα δε βρίσκω τίποτα που ν' αξίζει τον κόπο να αναφέρω. Για παράδειγμα, το ύψος της. Ήμουν, φυσικά, πολύ κοντότερος από εκείνη και πάντα κοιτάγα ψηλά όταν της μιλούσα, αλλά αυτό ασφαλώς δεν καθορίζει το ύψος της, ούτε είναι κάτι που μπορεί να την προσδιορίσει. Ούτε βέβαια ήξερα το βάρος της ή το χρώμα των ματιών της, ούτε καν το χρώμα της επιδερμίδας της. Από εκείνη διατηρώ μια γενική εικόνα, αφηρημένη, χωρίς προσδιοριστικές γραμμές ή σχήματα, και λίγα ακαθόριστα νεύματα, την άηχη χροιά της φωνής, συναισθήματα σαρωτικά, χαμόγελα, γέλια και βογκητά. Που όλα όμως μοιάζουν τώρα περισσότερο με φάσματα ονείρου ... Για το μόνο που μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι πως ήταν πολύ όμορφη – κι αν δεν ήταν τόσο όμορφη, δε θα συνέβαινε η τραγωδία ... Έπειτα, θυμάμαι τα λόγια της γειτόνισσας όταν με αποκάλεσε σε κάποια περίπτωση που αδυνατώ επίσης να θυμηθώ: “Γκάαφαρ, γιε της όμορφης κυράς”. Αλλά δεν παρέμεινε περισσότερο στη ζωή για να τη θυμάμαι, για να αποτυπώσω τα χαρακτηριστικά της στο μυαλό μου, ώστε να τα φυλάξω μέσα μου και να τα προστατεύσω από τη λήθη. Μόνο το χέρι της θυμάμαι που έμεινε για πάντα μαζί μου. Ακόμα και τώρα νιώθω το άγγιγμά της, την πίεση του δικού της χεριού πάνω στο δικό μου, έτσι όπως με τράβαγε κοντά της ενώ περνούσαμε από τόπο σε τόπο, άλλοτε σε στοές και άλλοτε σε ακάλυπτους δρόμους, διασχίζοντας τα ασταμάτη-

τα ρεύματα των γυναικών, των ανδρών, των γαϊδουριών και των αμαξών που μας προσπερνούσαν. Τη συνόδευα παντού, στα μαγαζιά και στα τεμένη, στα προσωρινά στέκια των πλανόδιων χρησιμολόγων, στα ζαχαροπλαστεία και στα καταστήματα με τα παιχνίδια. Τη θυμάμαι να με οδηγεί, ενώ φορούσα τη μακριά μου πουκαμίσα και το πολύχρωμο σκουφάκι μου με το κορδόνι που έπεφτε γύρω από το λαιμό σαν να 'ταν περιδέραιο. Θυμάμαι ακόμα και τα λόγια της. Είχαν μια μελωδική χροιά, και μιλούσε πάντα σαν να απευθυνόταν σε πλάσματα φανταστικά, στο καθένα τους με τη δική του γλώσσα. Μιλούσε στον Θεό εκεί ψηλά στους ουρανούς, μιλούσε στους προφήτες και στους αγγέλους, μιλούσε στους αγίους που κείτονταν στους ιερούς τους τάφους. Μιλούσε ακόμα και στα πνεύματα, στα πουλιά, στα αντικείμενα και στους νεκρούς. Και, τέλος, θυμάμαι σαν σε όνειρο εκείνη τη διακεκομμένη από τους στεναγμούς της κουβέντα με τη μαύρη μοίρα της. Τη μεμφόταν, λες και ο κόσμος όλος, που ήταν τότε ζωντανός και αφυπνισμένος, αφουγκραζόταν τα λόγια της και της απαντούσε, συμμετέχοντας με την κρυφή του βούληση στη δική μας καθημερινότητα. Για εκείνη δεν υπήρχε διαφορά ανάμεσα στα έμψυχα και στα άψυχα αντικείμενα, ανάμεσα σε έναν άγγελο και στην πόρτα ενός τάφου, ανάμεσα σ' ένα πουλί που κελαηδά και στις μεσαιωνικές πύλες του Καΐρου. Ακόμα και τα πονηρά πνεύματα ημέρευε – λείαινε τις αιχμές τους με τα μαγικά της λόγια. Εξαιτίας αυτής της ικανότητας γλίτωσα από καταστροφές και οδύνες που δεν είχαν τελειωμό».

Βλέποντας τη σοβαρότητα με την οποία αφηγούνταν

όλα αυτά, δεν κατάφερα να συγκρατήσω το γέλιο μου. Τότε με ρώτησε διατηρώντας την ίδια σοβαρότητα:

«Γιατί γελάς;»

«Αφηγείσαι ένα όνειρο που τώρα ξέρεις καλά την ερμηνεία του και την κατάληξή του», απάντησα με απολογητική διάθεση.

«Ούτε στιγμή να μην περάσει από το μυαλό σου ότι εσύ μπορείς να γνωρίζεις τη ζωή περισσότερο από εμένα», είπε με σιγουριά και φιλαντία.

«Αλήθεια;»

«Είμαι ωκεανός, και δεν υπερβάλλω».

«Αλλά εσύ έχεις μπερδέψει την αλήθεια με το ονειροπόλημα...» επέμεινα.

«Δεν υπάρχουν αλήθειες πραγματικές ή πλασματικές, δεν υπάρχουν πλάσματα της φαντασίας, υπάρχουν μόνο είδη αλήθειας που τα αντιλαμβανόμαστε διαφορετικά, ανάλογα με την ηλικία και το μηχανισμό αντίληψής μας με τον οποίο τις εισπράττουμε και τις αφομοιώνουμε κάθε φορά. Τα παραμύθια δεν είναι τίποτε άλλο από αλήθειες, αξιώματα όπως εκείνα της φυσικής, των μαθηματικών και της ιστορίας. Ο καθένας από εμάς διαθέτει τον δικό του μηχανισμό αντίληψης. Και έχω ένα ζωντανό παράδειγμα που υποστηρίζει την άποψή μου. Η μητέρα μου με πήρε μια μέρα για να επισκεφτούμε τον τάφο του πατέρα μου. Βρισκόταν ανάμεσα στους τάφους των απόρων που στέκονται ακάλυπτοι και γυμνοί, χωρίς κανένα κτίσμα από πάνω τους να τους προστατεύει. Τότε, η μητέρα μου άρχισε να επικαλείται τον πατέρα μου λέγοντας:

» «Η γυναίκα σου και ο γιος σου ήρθαν ως εδώ για να ζητήσουν από τον Θεό να συγχωρέσει εσένα, τον πιο αγαπημένο και πιο γενναϊόδωρο από όλους τους ανθρώπους».

» Αμέσως μόλις τέλειωσε, ακούμπησα το αυτί μου πάνω στον τάφο του και τότε άκουσα έναν στεναγμό και λόγια που μετέφερα αμέσως στη μητέρα μου. Τότε εκείνη μου είπε:

» «Είσαι ευλογημένο παιδί, γιε μου, και έτσι θα παραμείνεις ως την ημέρα της Κρίσεως»».

«Και τι σου είπε ο πατέρας σου;» τον ρώτησα με πειραχτική διάθεση.

«Βλέπω πως δεν είσαι διατεθειμένος να με πιστέψεις, οπότε επιλέγω να μη σου απαντήσω».

Μου φάνηκε ότι υπερκάλυπτε το αχνό μου πείραγμα με τη δική του τραχιά σοβαρότητα, ή πως ήθελε να προσδώσει στην ιστορία του μιαν ακόμα πιο μυθική διάσταση, στην οποία κατέφευγε κάθε φορά για να ικανοποιήσει τη νοσταλγία της καρδιάς του προς τον νεκρό.

«Συγχώρεσε την αδαημοσύνη μου, μόνον ο Θεός είναι παντογνώστης...» μουρμούρισα με υποχωρητικότητα.

Τότε εκείνος συνέχισε:

«Ο κόσμος μας ήταν ένας ζωντανός κόσμος, που παλλόταν με επιθυμίες, συναισθήματα και όνειρα. Εντός του συνυπήρχαν η σοβαρότητα και οι αστειίμοι, η χαρά και η θλίψη, κι όλα τα πλάσματα του Θεού –οι άνθρωποι, τα πνεύματα, τα ζώα, ακόμα και τα αντικείμενα–, όλα εναρμονίζονταν σε μια σύνθεση κατανόησης και συνεργασίας».

«Τα αντιλαμβάνονται όλα αυτά;»

«Εντελώς, με όλο μου το είναι, με την ύπαρξή μου ολόκληρη».

«Και δε σε άγγιξε ποτέ ο φόβος;»

«Μερικές φορές. Σύντομα, ωστόσο, κατέκτησα τα όπλα, τους μηχανισμούς της άμυνας και της επίθεσης, και έγινα ο κυρίαρχος της ζωής. Ένα βράδυ, ενώ έπαιζα με τα λεμόνια που έπλεαν σ' εκείνο το ταψί με τη στάμνα του νερού που είχε τοποθετήσει η μάνα μου στο πρεβάζι του παραθύρου, είδα ξαφνικά το κεφάλι ενός απόκοσμου πλάσματος. Με κοίταζε από το δρόμο, από ένα σημείο στο ύψος του παραθύρου. Τα μάτια του άστραφταν στο σκοτάδι, ενώ τα πόδια του ήταν μπηγμένα στο έδαφος. Οπισθοχώρησα έντρομος, ώσπου έπεσα με την πλάτη στο πάτωμα, ενώ το ουρλιαχτό μου έσκισε τη σιγαλιά της νύχτας. Αργότερα έμαθα από τη μητέρα μου ότι τα πνεύματα δε συναντιούνται με τους ανθρώπους κατ' αυτό τον τρόπο, εντούτοις για να με προστατέψει με συμβούλεψε να αποστηθίσω τη Σαμαντέγια.* Όσο για τα πονηρά πνεύματα που κατοικούσαν στο πατάρι του σπιτιού μας, ήταν από τη φύση τους σκανταλιάρικα, έρεπαν προς τους αστεϊσμούς και τα τεχνάσματα και δεν προκαλούσαν ποτέ κανένα απολύτως κακό. Ανακάτευαν, για παράδειγμα, το παλιό τυρί με το μέλι ή έκρυβαν το βούτυρο για δική τους χρήση. Κάποιες φορές έσβηναν τη φλόγα από τα λυχνάρια των περαστικών τη νύχτα ενώ τα κρατούσαν στα χέρια τους. Η χειρότερή

---

* Στην καθομιλουμένη, η προτελευταία σούρα του Κορανίου, ή αλλιώς σούρατ ελ Φάλακ.

τους αταξία ήταν να μετατρέπουν τα όνειρα σε εφιάλτες».

«Μπορείς να μου δώσεις μια ιδέα για το πώς έμοιαζαν αυτά τα πνεύματα;»

«Όχι, γιατί δεν είσαι διατεθειμένος να με πιστέψεις. Έπειτα, τα πνεύματα εξαφανίζονται από τη ζωή του ανθρώπου μαζί με την εποχή του μύθου και γρήγορα τα ξεχνάμε, ή μάλλον αρνούμαστε την ύπαρξή τους εντελώς, παρότι τότε τα βλέπουμε καθημερινά με τη μορφή ανθρώπων που συναντάμε στη ζωή μας. Μόνο που πια εισπράτουμε από αυτά το γνήσιο κακό που προκαλούν. Αλλά εσύ επιμένεις ότι τα πνεύματα είναι αποκυήματα της νοσηρής μου φαντασίας και τίποτα παραπάνω. Από την άλλη πλευρά, μου ήταν γραφτό να δω το ευλογημένο φως της νύχτας της Αποκάλυψης ενώ καθόμουν πάνω στα γόνατα της μάνας μου και κοιτούσα τον ουρανό. Τότε το παράθυρο άνοιξε διάπλατα και μπήκε μέσα ένα φως εκτυφλωτικό, τόσο δυνατό, που επισκίασε το φως των αστεριών».

«Λένε πως ο άνθρωπος που βλέπει την ιερή αυτή νύχτα του Ραμαζανιού είναι προορισμένος για μεγάλη ευτυχία... » του είπα με μία μάλλον αδρή δόση χλεύης.

Γέλασε δυνατά και ύστερα μου είπε:

«Φαίνεται πως αυτή τη φορά με κέρδισες, αλλά μόνο για λίγο. Είναι αλήθεια ότι έχω καταντήσει να είμαι το παράδειγμα της δυστυχίας, αλλά σημασία έχει το τέλος της πορείας, η κατάληξη ενός ανθρώπου – και το τέλος δεν έχει έρθει ακόμα, καθώς παραμένει άγνωστο. Ίσως πάλι να βρω την ευτυχία στην άλλη ζωή, στη ζωή του Παραδείσου. Με τον Παράδεισο έχω μακροχρόνια σχέση, η μάνα μου μου

μιλούσε συνεχώς γι' αυτόν σαν να ήταν έμπειρη, σαν να τον ήξερε καλά. Γι' αυτό την αγάπησα όσο δεν μπορεί κανείς να περιγράψει. Η παρουσία της στη ζωή μου με γοήτευε τόσο πολύ, που κέρδισε την καρδιά μου και έγινε το εκτυφλωτικό όνειρό της. Ο μαγικός μου Παράδεισος, ο τόπος όπου συναντά κανείς τον Θεό, εκεί όπου Τον βλέπει με τα ίδια του τα μάτια και Τον ακούει με τα ίδια του τ' αυτιά, εκεί όπου Του μιλά με τη δική Του γλώσσα. Εκεί, στον κήπο με τα ποτάμια και τα γάργαρα νερά, με τις ουράνιες μελωδίες και τη μόνιμη νιότη... Αλλά ας επιστρέψουμε πάλι στην κουβέντα μας για τη μάνα μου και για το πώς ζούσε μετά το θάνατο του πατέρα μου. Αυτό το ερώτημα προέκυψε αργότερα και καμία απάντηση δε με λύτρωσε. Αφήναμε το σπίτι μας καθημερινά για να επισκεφτούμε τα ιερά τεμένη της παλιάς πόλης και τα μαγαζιά για να αγοράσουμε τα απαραίτητα. Έπειτα επιστρέφαμε για να ασχοληθεί η ίδια με τα καθήκοντα του σπιτιού, ενώ εγώ επέστρεφα στον δικό μου γήινο Παράδεισο και στο παιχνίδι μου ανάμεσα στις γάτες και τις κότες. Ίσως μας επισκεπτόταν πού και πού η γειτόνισσά μας. Δεν είχαμε συγγενείς, ούτε η μάνα μου ούτε εγώ. Μέχρι σήμερα δε γνωρίζω αν είχε κανέναν απολύτως, ή αν τυχόν είχε χρήματα ή κάποια περιουσία. Ως σήμερα δε γνωρίζω την αλήθεια γι' αυτό το ζήτημα. Συνέχιζε να φοράει μαύρα μετά το θάνατο του πατέρα μου, και συχνά όταν έμενε μόνη της την έπιανα να κλαίει. Τότε κατάλαβα το μυστικό της σχέσης ανάμεσα στο κλάμα και την εξαφάνιση του πατέρα μου. Μια μέρα τη ρώτησα:

» «Εσύ δε λες ότι ο πατέρας μου βρίσκεται στα χέρια του Θεού;»

» Έγνεψε θετικά και τότε τη ρώτησα πάλι:

» «Τότε γιατί κλαις;»

» «Είναι λάθος μου, Γκάαφαρ, το ξέρω. Αλλά τα δάκρυα κυλούν παρά τη θέληση του ανθρώπου».

» Ωστόσο, τα λόγια της δε με περιόρισαν ποτέ από το καθημερινό παιχνίδι και τις περιπέτειές μου, κι έτσι έφευγα από κοντά της χαρούμενος και με καλή διάθεση. Μάξευα τα αυγά, κυνηγούσα τα ποντίκια και προκαλούσα τα πνεύματα. Η ευτυχισμένη αυτή περιπέτεια κράτησε μέχρι ένα χρόνο από το θάνατο του πατέρα μου. Εκείνη την εποχή η λαϊκή ποίηση και οι ιστορίες που αφηγούνταν τραγουδιστά ο οργανοπαίχτης της Ραμπάμπα στο καφενείο της γειτονιάς μας άρχισαν να με μαγνητίζουν όλο και περισσότερο στο παράθυρό μου. Έγερνα στο πρεβάζι και άκουγα με μεγάλη προσοχή τα λόγια του πλανόδιου καλλιτέχνη και προσπαθούσα όσο μπορούσα να αποστηθίσω τους στίχους του. Έβλεπα τις μάχες να μαίνονται μπροστά στα μάτια μου, ενώ κρεμόμουν πάνω στους ήρωες των τραγουδιών. Από το ίδιο εκείνο παράθυρο είδα και τους καβγάδες που ξεσπούσαν κάθε τόσο στους γάμους ανάμεσα στους νταήδες. Τότε είναι που τους λάτρεψα τους νταήδες. Τους λάτρεψα όσο λάτρεψα και τα πνεύματα. Ονειρευόμουν μάλιστα να γίνω ένας από αυτούς, αν δεν κατάφερνα να γίνω πνεύμα».

«Πραγματοποιήσες κάποιο από τα παιδικά σου όνειρα;» τον ρώτησα.

«Μη με ειρωνεύεσαι, σε παρακαλώ, και περίμενε. Θέλω να σου μιλήσω για τον έρωτα στην εποχή του μύθου, και...»

«Αλλά η εποχή του μύθου δεν είναι η εποχή του έρωτα», τον διέκοψα.

«Ο έρωτας για μένα μπήκε στη ζωή μου στα έξι μου χρόνια», συνέχισε εκείνος, απτόητος από τη διακοπή μου. «Μου άρεσε να χάνομαι ανάμεσα στα κορίτσια της γειτονιάς τις νύχτες του Ραμαζανιού, και το μοναδικό πραγματικό χαστούκι που εισέπραξα ποτέ από τη μάνα μου ήταν εξαιτίας της αγάπης και του έρωτα. Γιατί μια φορά μού άρεσε ένα κορίτσι της ηλικίας μου και το πήρα μαζί μου στο αποχωρητήριο και από πάνω μας έριξα μια κουβέρτα, αλλά δεν πρόλαβα να χαρώ την αγάπη γιατί η μάνα μου μας τσάκωσε. Με ξάφνιασε όταν σήκωσε το σκέπασμα. Ύψωσα το βλέμμα τρομαγμένος και είδα το πρόσωπο της μάνας μου να με κοιτά με βλέμμα έντονο, βλοσυρό. Είδα την πλεξίδα της να κρέμεται πάνω το κεφάλι μου. Παρεμπιπτόντως, η πλεξίδα της μάνας μου ήταν πολύ μακριά, μου άρεσε να παίζω με την πλεξίδα της όταν έβρισκα ευκαιρία. Την έλυνα ή την έπλεκα και συχνά τη στριφογύριζα γύρω από το χέρι μου σαν να ήταν σχοινί. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η μητέρα μου ήταν όμορφη, αν δεν ήταν τόσο όμορφη δε θα μας έβρισκε η τραγωδία».

«Δώσε μου μια εικόνα για τον έρωτα την εποχή της παιδικής ηλικίας», του είπα.

Ενώ ξεκαρδιζόταν στα γέλια, απάντησε:

«Ήταν ένα χαμένο παιχνίδι. Δε θυμάμαι να συνοδεύοταν ποτέ με έντονα συναισθήματα έκστασης ή ζάλης όπως εκείνα που ένιωσα αργότερα».

«Είχες κάποια ιδιαιτερότητα στην ερωτική σου συμπεριφορά;»

«Δεν είμαι εξαιρετικά έμπειρος στον έρωτα, και μπορώ να σε βεβαιώσω ότι το σεξ δεν κυριάρχησε ποτέ στη ζωή μου, αν και έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο σ' αυτήν, ειδικά κατά την εποχή της ενηλικίωσής μου. Όσο για την παιδική ηλικία, συνέδραμε αρκετά – στα στενά του όρια, πάντα – ώστε να πλέξω το μύθο μου. Μόνο που ο μύθος αυτός δέχτηκε ένα μεγάλο πλήγμα που δεν το είχα υπολογίσει. Μια μέρα ξύπνησα μόνος μου, χωρίς να με ξυπνήσει η μάνα μου, όπως συνήθιζε. Κατάλαβα ότι ξύπνησα μόνος μου όταν τη βρήκα βυθισμένη στον ύπνο. Ήταν ξαπλωμένη μπρούμυτα. Μου άρεσε η ιδέα να την ξυπνήσω εγώ για πρώτη φορά στη σύντομη ζωή μου. Πλησίασα το στόμα μου στο αυτί της και της φώναξα, αλλά δεν αντέδρασε· της φώναξα ξανά και ξανά, τη σκούνησα απαλά επαναλαμβάνοντας το κάλεσμά μου. Η φωνή μου δυνάμωνε κάθε φορά που το σκούνημα εντεινόταν. Αλλά εκείνη συνέχιζε να μην αντιδρά. Συνέχιζα να προσπαθώ – επέμεινα τόσο ώσπου οι φωνές μου γέμισαν το δωμάτιο. Μάταια όμως, δεν υπήρξε κανένα αποτέλεσμα απολύτως. Απογοητεύτηκα εντελώς, κι έτσι γλίστρησα από το κρεβάτι της και άφησα το δωμάτιο. Πήρα από τον παλιό μουφέ ένα ρόδι και ανέβηκα στην τaráτσα. Προσπάθησα να το ξεφλουδίσω και να αφαιρέσω τους κεχριμπαρένιους σπόρους του. Έπειτα

έριξα τα φλούδια στις κότες, και τότε είδα τη γειτόνισσά μας να απλώνει τη μπουγάδα και πιάσαμε κουβέντα. Της μίλησα για την κατάσταση με τη μάνα μου. Έκανε πολλές ερωτήσεις και έπειτα μου ζήτησε να της ανοίξω την εξώπορτα. Είδα τη γειτόνισσα να τρέχει προς το δωμάτιο της μητέρας μου, και μετά να γέρνει πάνω από το κεφάλι της, ενώ εγώ στεκόμουν στην πόρτα. Την είδα να τη χτυπά στο στήθος με το χέρι της, ενώ φώναζε:

» «Μαύρα μαντάτα, Γκάαφαρ, μαύρα μαντάτα”.

» Ύστερα ήρθε σε μένα και με σήκωσε στην αγκαλιά της και με μετέφερε στο σπίτι της. Η καρδιά μου σφίχτηκε. Η συμπεριφορά της γυναίκας μου θύμισε την ημέρα που εξαφανίστηκε ο πατέρας μου για πάντα, και άρχισα να ουρλιάζω.

» «Μαμά, μαμά, θέλω τη μαμά μου!”

» Έμεινα στο σπίτι της γειτόνισσας δύο μερόνυχτα και ήταν οι χειρότερες μέρες της εποχής του παραμυθιού. Το απόγευμα της τρίτης μέρας, η γειτόνισσά μου με παρηγόρησε λέγοντας:

» «Μη θλίβεσαι, Γκάαφαρ, ο Θεός είναι ελεήμων”.

» «Καταλαβαίνω”, της είπα, “η μαμά μου πήγε στον πατέρα μου”.

» Η γυναίκα δάκρυσε ενώ μουρμούρισε:

» «Ο Θεός είναι μαζί σου, γιε μου. Τώρα, Αυτός είναι η μάνα και ο πατέρας σου. Αυτός είναι τα πάντα για σένα”.

» Τότε ο άντρας της γυναίκας είπε, ενώ καθάριζε τα δόντια του με ένα σουγιά:

» «Πρέπει να κάνουμε κάτι. Έστω, να ειδοποιήσουμε την αστυνομία”.

» «Ακόμα και πέτρα λυγίζει», του είπε παραινετικά η γυναίκα.

» Πέρασαν μέρες, ενώ εγώ ζούσα σε κατάσταση απόλυτης σύγχυσης, ώσπου μια μέρα ήρθε η γειτόνισσα και μου είπε μ' ένα πρόσωπο που άστραφτε:

» «Αγάπη μου, έχω καλά νέα για σένα. Ο Θεός πρόσταξε με το έλεός Του. Θα πας στον παππού σου!»

» Δεν κατάλαβα τίποτε απ' όσα μού έλεγε. Ήταν η πρώτη φορά στη ζωή μου που άκουγα αυτή τη λέξη».

Ο Γιάαφαρ Ιμπραήμ Σάγιεντ ελ Ράουι
έχει ένα μότο: «Είθε η ιερή παράνοια να γεμίζει
τη ζωή μας ως την τελευταία μας πνοή».

Μια βραδιά, σ' ένα καφενείο στο παλιό Κάιρο,
αποφασίζει να μιλήσει για όσα πέρασε.

Έπειτα από κάποιες ολότελα λανθασμένες
αποφάσεις, έχει χάσει τα πάντα:
την οικογένειά του, τη θέση του στην κοινωνία,
την περιουσία του. Οδηγημένος από τα πάθη του,
παντρεύτηκε από έρωτα μια πάμφτωχη
νομάδα και αναγκάστηκε να πληρώσει
ένα υψηλό τίμημα. Από μια ζωή γεμάτη
ανέσεις και με το μέλλον του εγγυημένο
από τον πλούσιο παππού του, κατέληξε,
μετά την αποκλήρωσή του, ζητιάνος.

Ο Γιάαφαρ δεν έχει άλλη επιλογή:
θα αντιμετωπίσει τις δοκιμασίες
με στωικότητα και ελπίδα, με στήριγμα
τις ακλόνητες πεποιθήσεις του και τη βαθιά
επιθυμία του να φέρει στο λαό του
κοινωνική δικαιοσύνη.

ISBN 978-960-496-578-6

9 789604 965786

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΖΗΣ: 10541

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550

www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ΔΙΑΒΑΖΩ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΓΙΑΤΙ ΚΑΘΕ ΒΙΒΛΙΟ ΜΕ ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ